

MIASTO I PRZESTRZEŃ MIEJSKA NA POGRANICZACH ZIEM POLSKICH
W EPOCE ZABORÓW (1772–1918). PRÓBA NOWEGO SPOJRZENIA
XXI POWSZECHNY ZJAZD HISTORYKÓW POLSKICH
BIAŁYSTOK, 17–20 WRZEŚNIA 2024 R.

The City and Urban Space in the Borderlands of the Polish Lands in the Age of Partitions
(1772–1918). An attempt at a new perspective, XXI General Meeting of Polish Historians
Białystok, 17–20 September 2024

KEYWORDS: scientific report, city, 19th century, XXI General Meeting of Polish Historians

SŁOWA KLUCZOWE: sprawozdanie naukowe, miasto, XIX wiek, XXI Powszechny Zjazd Historyków Polskich

W trakcie odbywającego się w dniach 17–20 września 2024 r. w Białymstoku XXI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich, którego hasłem przewodnim było „Człowiek twórcą historii”, podejmowano szereg różnorodnych obszarów badawczych, ujętych w ramach sesji plenarnych i problemowych. Odbyła się także sesja posterowa, w której mogli wziąć udział młodzi adepci Klio, a także szereg wydarzeń towarzyszących, o profilu zarówno naukowym, jak i popularnonaukowym, a nawet artystycznym. Tylko jedna z sesji dotyczyła jednak bezpośrednio problematyki miejskiej, stanowiącej przecież podstawowy element badań historycznych i silnie akcentowanych w historii powszechnych zjazdów, również tej najnowszej¹. Sesja ta, zatytułowana

¹ Podczas XX PZHP w Lublinie w 2019 r. odbyły się panele „Wielka zmiana. Przejście od społeczeństwa agrarnego do cywilizacji miejskiej. Miejskość modernizowana, miejskość modernizująca. Polskie miasta w przemianach cywilizacyjnych XIX wieku”, w której referat wiodący wygłosił prof. Przemysław Matusik (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) oraz „Wielka zmiana. Przejście od społeczeństwa agrarnego do cywilizacji miejskiej. Nowoczesny naród, nowoczesna religijność – przypadek Polski”, w której referaty wiodące wygłosili prof. prof. Anna Barańska (Katolicki Uniwersytet Lubelski) i Tomasz Kizwalter (Uniwersytet Warszawski).

„Miasto i przestrzeń miejska na pograniczach ziem polskich w epoce zaborów (1772–1918). Próba nowego spojrzenia”, była rezultatem współpracy historyków łódzkich, krakowskich i warszawskich, z udziałem kolegów z Gdańska i Kalisza. Intencją jej twórców było ukazanie sytuacji miast w dobie zaborów z perspektywy szeroko rozumianych pograniczy, na których one wówczas się znajdowały. Chodziło zatem nie tylko o zwrócenie uwagi na ośrodki położone w bliskim sąsiedztwie kordonów, przecinających podzielony kraj, ale i na spojrzenie na ziemie polskie w tym okresie w kategorii pogranicza imperiów, kultur, a nawet cywilizacji. Przygotowania do sesji poprzedziły kilkuletnie badania pilotażowe, których wyniki znalazły się w tomie zjazdowym². Dlatego też podczas sesji, która odbyła się 17 września, przedstawiono jedynie najważniejsze konkluzje tych badań, po czym zaplanowano częściowo moderowaną dyskusję panelową oraz pytania od publiczności. Sesję moderował profesor Jarosław Kita z Uniwersytetu Łódzkiego. Poszczególne referaty, uporządkowane od ogółu do szczegółu, zaprezentowali kolejno dr hab. Kamil Śmiechowski, prof. UŁ, który wygłosił referat zatytułowany *Miasta polskie doby zaborów w sieci wzajemnych powiązań. Rekonstrucja badawcza*, skupiający się na autowizerunku „stolic” poszczególnych części podzielonego kraju, a także ich dyskursywne relacje w realiach bliskiego pogranicza. Następnie dr Makary Górzyński (Uniwersytet Kaliski) przedstawił w referacie *Przestrzeń i architektura miast na pograniczach ziem polskich pod zaborami na przełomie XIX i XX wieku. Postulaty badań komparatystycznych* te same zagadnienia z punktu widzenia przestrzeni miejskiej i historii architektury. W kolejnych referatach środek ciężkości przeniósł się z centrum kraju na południe. Dr hab. Aleksander Łupienko (Instytut Historii im. T. Manteuffla PAN w Warszawie) na przykładzie Kołomyi zaprezentował *Pogranicze etniczne w XIX w.: przypadek Galicji Wschodniej*, zaś dr hab. Krzysztof Ślusarek i dr hab. Tomasz Kargol (oba Uniwersytet Jagielloński), zaprezentowali bardzo szczegółowe informacje o miastach i miasteczkach położonych w pobliżu zaborowej granicy między Galicją a Królestwem Polskim i Prusami w referatach zatytułowanych odpowiednio: *Miasta na pograniczu Galicji, Cesarstwa Rosyjskiego i Królestwa Polskiego: przestrzeń fizyczna i społeczna oraz Codziennosc i niecodziennosc galicyjskich miast pogranicza austriacko-rosyjskiego i austriacko-pruskiego w XIX w. (1815–1918)*. Jako ostatni referat wygłosił dr Tomasz Rembalski (Uniwersytet Gdański), który w oparciu o źródła notarialne zaprezentował *Przestrzeń miejską Bytowa w prowincji pomorskiej w latach 1865–1873*. Po referatach, jak już wspomniano, odbył się panel dyskusyjny z udziałem referentów, w którym odnosili się oni bezpośrednio do kwestii poruszonych w swoich wystąpieniach. Wreszcie oddano głos

² Artykuły zostały zamieszczone w publikacji: *Człowiek twórcą historii*, red. C. Kukło, W. Walczak, t. 3: *Spółczesność wobec wyzwań nowoczesności*, Białystok 2024, s. 425–589.

publiczności, która zgromadziła kilkadziesiąt osób, w tym wybitnych historyków nie tylko XIX w., by wymienić tylko profesorów: Roberta Frosta, Andrzeja Szwarca, Henryka Rutkowskiego, Krzysztofa Makowskiego, Tadeusza Stegnera, Macieja Mycielskiego i innych. Dyskusja ta stanowiła uzupełnienie referatów, zwrócono w niej także uwagę na pewne zagadnienia wymagające pogłębionych badań, jak trwałość wypracowanego w Prusach myślenia o miastach w aparacie urzędniczym Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego albo status osad w Królestwie Polskim po drastycznie ograniczającej liczbę ośrodków miejskich reformie z 1869 r.

Zarówno wyniki badań zaprezentowanych podczas sesji, jak i przebieg dyskusji wskazują, że istnieje ogromna, ale słabo dotąd zagospodarowana przestrzeń do podejmowania pogłębionych badań komparatystycznych nad miastami polskimi doby zaborów. Wypada ufać, że zostanie ona podjęta, a nowe interesujące ustalenia w tym temacie będziemy mogli poznać już w trakcie kolejnego XXII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich, który odbędzie się w Łodzi we wrześniu 2029 r. Łódź – miasto stanowiące przecież najlepszy z możliwych przykładów modernizacji ziem polskich w latach narodowej niewoli, nadaje się do tego typu refleksji jak żadne inne miejsce.

Kamil Śmiechowski

Uniwersytet Łódzki • University of Lodz

<https://orcid.org/0000-0003-4614-8599>

NOTKA O AUTORZE • ABOUT THE AUTHOR

Dr hab. Kamil Śmiechowski, prof. UŁ – historyk, prof. uczelni zatrudniony w Katedrze Historii Polski XIX w. Instytutu Historii na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego. Sekretarz naukowy Interdyscyplinarnego Centrum Studiów Miejskich UŁ. Autor i współautor kilku monografii, w tym: *Kwestie miejskie. Dyskusja o problemach i przyszłości miast w Królestwie Polskim 1905–1915*, Łódź 2020.

Zainteresowania naukowe: historia miast, analiza dyskursu nowoczesności, historia procesów modernizacyjnych na ziemiach polskich w XIX i XX w., dzieje Łodzi.

kamil.smiechowski@uni.lodz.pl